
SERBIAN SPIRITUAL REVIVAL WEEK
XXI

**THE MIDDLE AGES
IN SERBIAN SCIENCE,
HISTORY, LITERATURE
AND ARTS
V**

SYMPOSIUM
DESPOTOVAC–MANASIJA, August 17–18, 2013

Editorial Board

*Zlata Bojović, PhD (Belgrade, Serbia); Pavle Dragičević,
MA (Banja Luka, Republic of Srpska); Ekaterina Yakushkina, PhD
(Moscow, Russia); Gordana Jovanović, PhD (Belgrade, Serbia);
Radoslava Stankova, PhD (Sofija, Bugarska); Rada Stijović, PhD
(Belgrade, Serbia); Jelica Stojanović, PhD (Nikšić, Montenegro);
Ljiljana Stošić, PhD (Belgrade, Serbia) and
Wolfgang Steininger, PhD (Graz, Austria)*

Editor-in-Chief
GORDANA JOVANOVIĆ

DESPOTOVAC
2014

ДАНИ СРПСКОГА ДУХОВНОГ ПРЕОБРАЖЕЊА
XXI

**СРЕДЊИ ВЕК У СРПСКОЈ
НАУЦИ, ИСТОРИЈИ,
КЊИЖЕВНОСТИ
И УМЕТНОСТИ**

V

НАУЧНИ СКУП
ДЕСПОТОВАЦ–МАНАСИЈА, 17–18. АВГУСТ 2013

Редакција

*др Злаїна Бојовић (Београд, Србија), мр Павле Драгичевић
(Бања Лука, Република Српска), др Екајџерина Јакушкина
(Москва, Русија), др Гордана Јовановић (Београд, Србија),
др Радослава Сїанкова (Софија, Бугарска), др Рада Сїијовић
(Београд, Србија), др Јелица Сїојановић (Никишић, Црна
Гора), др Љиљана Сїошић (Београд, Србија) и др Волфганг
Шїајнингер (Грац, Аустрија)*

Главни уредник
ГОРДАНА ЈОВАНОВИЋ

ДЕСПОТОВАЦ
2014

Издаје
Народна библиотека „Ресавска школа“

За издавача
Драгана Милутиновић Симић

Рецензенти
др Злата Бојовић (Београд, Србија)
др Гордана Јовановић (Београд, Србија)
др Рада Стијовић (Београд, Србија)
др Љиљана Стошић (Београд, Србија)

САДРЖАЈ

СРЕДЊИ ВЕК У СРПСКОЈ НАУЦИ, ИСТОРИЈИ, КЊИЖЕВНОСТИ И УМЕТНОСТИ V

Гордана Јовановић (Београд): Ангорска битка и деспот
Стефан Лазаревић
7

Јелка Ређеј (Нови Сад): Три скока Милоша Обилића
21

Злајна Бојовић (Београд): Немањићи у дубровачким аналима
и хроникама
27

Рада Симијовић (Београд): Географска терминологија
у Раваничкој повељи кнеза Лазара
37

Борђе Перић (Београд): Псалми у Деспотовим делима *Надгробно
ридање* и *Слово љубве* и псалтир деспота Стефана и господина Вука (III)
55

Александар Јаковљевић (Београд): Трг Орашје код манастира Ресава,
XV–XVI век
77

Живојин Андрејић (Рача–Крагујевац): Реконструкција метоха цркве
Свете Тројице деспота Стефана у Ресави
91

Радомир Ракић (Београд): О ширем канону Старога завета –
деветероканонске књиге као саставни део Библије на српском
121

Зоран Ранковић (Београд): О богослужбеном језику Српске
православне цркве
135

Љиљана Стошић (Београд): Византијско злато и барокна позлата
141

Владан Јовановић (Београд): Поглед на главне етапе развоја српске
војне терминологије
161

Десанка Сѣамайовић (Београд): Милосав Здравковић Ресавац – добротвор и ктитор манастира и црква у Ресави
185

Миле Сѣанић (Београд): Школа у Манасији 1842. и једна полемика из друге половине XIX века
201

Миљивоје Сѣасић (Београд): Свети Сава у српској књижевности за децу (Светлана Велмар-Јанковић и Милован Витезовић)
215

Драгана Радовановић (Београд): Оглед из теренске бележнице ресавског краја (коментар уз транскрипт)
233

Марина Сѣасојевић (Београд): Из топонимије ресавског краја – ојконими данас са освртом на старије изворе
247

П р и л о г

Рада Сѣицијовић (Београд): Инструментал у говору Горње Ресаве – наслеђе и иновације
267

Б и б л и о г р а ф и ј а

Силвана Цакић (Деспотовац): Библиографија научних скупова са Дана српскога духовног преображења, Деспотовац, 1993–2012. године
277

С е ћ а њ а

Златица Бојовић (Београд): Мирослав Пантић (9. јул 1926 – 16. септембар 2011)
327

Јелка Ређеј (Нови Сад): Мирослав Пантић или посвећеност науци о књижевности
333

Х р о н и к а

Санела Симић (Деспотовац): Хроника XXI Дана српскога духовног преображења
339

ПРИЛОГ

Рада Сџијовић

(Институт за српски језик САНУ, Београд)

УДК: 811.163.41'366.548

811.163.41'282.2

ИНСТРУМЕНТАЛ У ГОВОРУ ГОРЊЕ РЕСАВЕ – НАСЛЕЂЕ И ИНОВАЦИЈЕ*

У раду се, на основу рукописа Милоша Ивковића о горњоресавском говору (1911), монографије *Ресавски говор* Асима Пеце и Бранислава Милановића (1968), грађе коју је аутор рада снимео током 2012. године у Горњој Ресави, као и још неколиких извора, прати статус инструментала у говору Горње Ресаве за протеклих сто година. Задатак рада је да утврди да ли се, у коликој мери и у ком облику чува инструментал у овом говору и у којој мери се шири аналитичка, предлошко-акузативна конструкција на рачун инструментала.

Кључне речи: Горња Ресава, косовско-ресавски дијалекат, инструментал, акузатив, аналитизам.

1. Говор Горње Ресаве припада, као што је познато, косовско-ресавском дијалекту. Монографски опис ресавског говора добили смо 1968. године из пера А. Пеце и Б. Милановића¹. Неки подаци о њему били су познати и раније, а недавно се сазнало и за рукопис Милоша Ивковића *Гласовне особине горњоресавскога говора и акценатнџ са облицима номинџ*,² у коме је овај лингвиста, преводилац и дипломата изнео

* Рад је настао у оквиру пројекта *Лингвистичка исџраживања савременог срџског књижевног језика и израда Речника срџскохрвајског књижевног и народног језика* (бр. 178009), који у целини финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

¹ А. Пецо, Б. Милановић, *Ресавски говор*, Српски дијалектолошки зборник XVII, Београд, 1968, стр. 241–366 + карта Ресаве.

² Ово је рад који је Ивковић одбранио 1911. године приликом полагања професорског испита пред комисијом у којој су се, између осталих, налазили и А. Белић и Ј.

результате свога истраживања с почетка XX века.³ За проучавање ресавског говора на почетку XX века могу да послуже и приповетке које је Ивковић записао у Свилајнцу⁴ и горњоресавском селу Стрмостену (1903–1905) и, поуздано акцентоване, објавио у Српском етнографском зборнику 1927. године.⁵

Нешто више од сто година после Ивковића и педесет после Пеце и Милановића теренска испитивања говора Горње Ресаве обавио је и аутор овога рада (2012). Неке снимке из 1995. у ресавском селу Златово преузели смо од Светозара Стијовића, а податке из Великог Поповића љубазно нам је уступила Марина Спасојевић, истраживач-сарадник у Институту за српски језик САНУ.

Нас овом приликом интересују облици инструментала и исказивање инструменталних односа на почетку XXI века у односу на оно што је бележено током XX века.

2.1. У Ивковићевом рукопису налазимо следеће податке.

Именице *м у ш к о г а* рода имају у инструменталу јединине наставак *-ем*, без обзира на то да ли се основа завршава на мек или тврд сугласник:

бакра́чем, ко̀њем, ца̀рем, Бо̀гем, буљу̀кѐм, ви́сем, дру̀мѐм, ђа̀кѐм, мом-кѐм, њлованѐм, кукурѹ̀зем, лѐбем, ма̀јсиѹ̀орем, Мила́нем, њлу̀гѐм, њрѐдсѐд-ником, Сѝрмоси́нем, су̀дем, шѝчкѐм, чѐјем, шура̀кѐм, њди́ем, на̀рѹ̀дем итд.

Све именице *с р е д њ е г а* рода имају такође инструментал јединине на *-ем*, без обзира на основу:

Скерлић, који су уједно били и писци реферата. Рукопис се налази у Архиву Српске академије наука и уметности (А САНУ, бр. 15050/II–1–а). Има 102 руком писане стране и мапу Ресаве са уцртана 22 села (поред осталих) која је Ивковић обишао током својих испитивања (1910. године), а то су: Балајнац, Брестово, Буковац, Вирине, Војник, Деспотовац (тада варошица), Двориште, Јеловац, Кованица, Липовица, Ломница, Медвеђа, Милива, Пањевац, Плажане, Велики и Мали Поповић, Поповњак, Роанда, Седларе, Стрмостен и Трућевац. За овај рад Ивковић је добио награду Одбора задужбине Нићифора Дучића при САНУ.

³ О животу и раду М. Ивковића в. З. Живковић Христић, *Милош Ивковић и његово проучавање ресавских говора – посебно у области Горње Ресаве*, Средњи век у српској науци, историји, књижевности и уметности II, Дани српскога духовног преображења XVIII, Деспотовац, 2011, стр. 169–196.

⁴ У Свилајнцу су забележене последње четири приповетке, које нисмо ексерпирани, јер то припада Доњој Ресави.

⁵ Српски етнографски зборник XLI, Београд–Земун, 1927. По суду Павла Ивића, реч је „о двадесетак добро записаних и акцентованих текстова“, П. Ивић, *Дијалектологија српскохрватског језика. Увод и шиокавско наречје*, Нови Сад, 1956, стр. 108.

имањем, цвѣћем, вінем, ма́слом, сѣнем, дейі́шем, шелѣ́шем, куче́шем, врѣ́менем.

У инструменталу множине именице мушког и средњег рода имају наставак *-има*. Ивковић је забележио и облике *љу́дма* и *говѣ́дма* поред *љу́дѣма* и *говѣ́дѣма*.

Именице *ж е н с к о г а* рода су, по Ивковићу, као „у књижевном говору“. Наводе се примери за множину: *су́зѣма, слуга́ма, свѣ́њѣма*. Множински наставак има и именица *деца*: *деца́ма*. Ивковић бележи и облике: *мо́йкема, ѿ́рѣма, ѿ́снѣцема, ѿ́ушкема, ѿ́аљѣгема, ѿ́ојѣгема, ѿ́рмкема*, тумачећи их као „утицај заменичке или придевске промене: *с великем ѿ́рѣма*“ или утицајем именица мушког рода, код којих се *-ма* осећа као наставак додат на номинатив множине (*волови + ма* → *ѿ́аре + ма*).

О постојању аналитичке конструкције *ѿ́редлог + акузатив* нема података у сачуваном делу рукописа.⁶

2.2. У Ивковићевим приповеткама нашли смо следеће потврде за инструментал именица мушког рода:

-ем: Ѐде он пола́ко, пола́ко *ѿ́уѿем* (83, 300)⁷. Пође *ѿ́уѿем* (83, 99). Сас *ѿ́ем ко́њем* (83, 299). Не мо́гу се *ле́бем ра́нит* (92,315). Ка́ко ћемо се *ле́бем ра́нимо...?* (92, 315).

-ом: Оти́шо о́тац у не́ку зѣмљу *сѣз дейі́њем сѿ́ри́цом* (58, 224). *Са свѣ́м сѿ́ном* (58, 224).

Именице женског рода:

-ѣм: Ѐни га посѣ́пали *сѣз ѿ́ѣм водо́м* (58, 224). Па ће да замѣши *сѣ́бљѣм* (79, 292). И он пође *с ѿ́ѣм ѿ́рѣм* на во́ду (111, 360). И одѣ́нде пође *с гѣ́ѣм* у трго́вину (111, 360).

Оскудни су примери за множину:

А тѣ ... да удѣ́риш *кључѣ́вѣма* у зѣмљу (25, 94). О́тац ... *с кључѣ́вѣма* у зѣмљу удѣ́рио (25, 94).

Нашли смо и један број примера акузатива с предлогом *с* у функцији инструментала:

⁶ Рукопис садржи и одељак *Из синѿаксе*, који није сачуван у целини. Постоје само две стране. При крају друге налазимо податак да „под утицајем говора јужне и источне Србије, или услед изједначавања извесних падежа, чује се често и неправилна употреба падежа уз предлоге“. Наводи се пример употребе генитива множине уместо локатива „уз извесне предлоге“.

⁷ Први број означава број приповетке, а други број стране у књизи.

А ја ћу сас мѡга айиа пред вѡс (83, 302). И дѣте нарадо пѡшло сас иѡдг човѣка (25, 93).

Он пође сас ову јѣдну иѡру (111, 359–360). Оћемо гѡста да даруемо са цѣлу мѣрицу дѡкайиа! (83, 302). Кад је увишо сас секѡру у кѡћу (83, 302). Иде Тѡрчин сас иѡну мѡзгу арача (84, 302).

И пѡсле је та гѡс дѡшо сас иѡре до мѡтне вѡде (83, 302).

Забележен је и пример с предлогом *иод* и акузативом: Па ће те прѡво *иод звѡно* тражи (19, 58).

Ово говори о постојању наставка *-ом* код именица мушког рода (највероватније и средњег, али у невеликој грађи нисмо нашли примере тог типа), као и о постојању конструкције *иредлог + акузатив*.

3. А. Пецо и Б. Милановић бележе наставке *-ом* и *-ем* у инструменталу једнине именица мушког и средњег рода „без обзира на природу сугласника којим се завршава основа“:

-ем: да прѡђе вѡзем, дрѡмем је лѡкше, сас мѡлим лѡгем, с камѡнем и сас иѡрѡкѡрем; кѡнцем; кѡндѡцем, разговѡро с краѡем, гѡђѡ га иѡигѡнем; слабо сам с имѡнем, брѡдо са злѡнем, за дрѡвнем вѡрата;

-ом: вѡзом смо отѡшли, са кѡменом, нѣка ти је бѡгом прѡсто, разговѡро с Мѡланом, са чѡмѡм, мѡлом; са вѡном смо богѡти, са вѡсом.

Аутори наглашавају да постоји тенденција „потискивања завршетка *-ом* завршетком *-ем*“.⁸ То што се нашло мање грађе за наставак *-ом* они објашњавају тиме да су више пажње обраћали на примере са завршетком *-ем*. Судећи по Ивковићевим подацима, наставак *-ем* је типичан за инструментал именица мушког и средњег рода и потискивање наставка *-ом* је почетком XX века био процес који је увелико био одмакао, да би се у другој половини XX века, вероватно под утицајем књижевног језика, поново почео успостављати.

Код именица женскога рода Пецо и Милановић бележе наставак *-ом*: *недѡлом* седѡмо, сас иѡбм његѡвом жѡном, са мѡјком живѡи.⁹

Осим овог типа инструментала, аутори налазе доста примера у којима се „инструментално-социјативна значења исказују општим падежним обликом – акузативом с предлогом“:

остѡла с ѡца, ће се састѡвимо с Дѡсѡиѡвоѡц, пресѡјано свѡ с иѡсак, ѡрем с једнѡга мѡга сѡрѡжника¹⁰; гранѡчи са сѡло, сас иѡб одѡло, искѡћен с

⁸ А. Пецо, Б. Милановић, *нав. дело*, стр. 305.

⁹ *Исѡ*, стр. 325.

¹⁰ *Исѡ*, стр. 305.

нѣко ѿрасе, шта је с дво мѡје млѣко, сас магаре¹¹; с ону корѿу, живи с шѿаѿу, с маму и з баѡу.¹²

Као падежни наставак за инструментал множине именица мушког и средњег рода, Пецо и Милановић бележе *-има*:

Бугарима, Циганима, ѿойдвима,¹³ *ѿдљима, сѣлима, брдима*.¹⁴

Забележили су облик *дѡкѿурма* као изузетак.¹⁵

Падежни наставак за инструментал множине именица женског рода јесте *-ама*:

сас овцама, са шѣма ѿрама, са сѡршама, „у усамљеним примерима *-ема*“: с ѿушкема, пѡшли ѿушкема на мѣне.

У множини је такође забележен, и то доста често, како истичу аутори, и облик општег падежа с предлозима:

разговара *са сељаѿи*, с нѣки балѡни, слаби смо с винограда¹⁶; шта си радио с она врати^а;¹⁷ сас ѿрве бабе, дѡшли с нѿше жѣне.¹⁸

4. Наша г р а ђ а показује следеће.

Именице мушког рода

Једнина

-ем: Мѡрам прво да разговарам с Радомирем (Зл 1912). Оћеш ти да ѿдеш са Маркем? (Зл 1912). А с Вѡјѣм сам јѣдно (Зл). Ја сам с Вѡјѣм побѣго (Зл). Сандук са барушѣм (Зл). Живела сам са свѣкрѣм (Ми). пдем са човѣкем (Зл). Мнѡго сам се слагала с човѣкем (Стр). Важно сас човѣкем да се слажеш (Стр). Ако си сама са човѣкем (Стр). Отац ме ударио са шѿаѿѣм (Стр). Е ћеш ти још такѡ и з другѣм кад дѡђу (Зл). Ја сам пѡнео нѣку тѡрбу с лѣбѣм (Зл). Направили смо кѿћу заједно са свѣкрѣм (Стр). Отац ме ударио са шѿаѿѣм (Стр). Он тебе славу да слави, лѣбѣм да те рани (ВП). Лѣбѣм га раним (ВП). Дѡђу да се наређују – њѣгов ѡтац и мајка сас мојѣм ѡцем (Ми). Хѡћу ја да офирам како сам са ѡцем погађаѡ (Зл). Да га вѣжеш сас конѡѿѣм (Зл).

¹¹ *Исѿо*, стр. 317.

¹² *Исѿо*, стр. 325.

¹³ *Исѿо*, стр. 313.

¹⁴ *Исѿо*, стр. 321.

¹⁵ *Исѿо*, стр. 313.

¹⁶ *Исѿо*, стр. 314.

¹⁷ *Исѿо*, стр. 321.

¹⁸ *Исѿо*, стр. 329.

-ом: Ѐшо сас његѡвим брѣиом од стрица (Зл). Тѣ мѣне лѣбом да рѣниш (ВП). Удѣрио га шиѣиом (Тр).

ОП: Пѡсле с ѣуѣобус дѡѣм, са ѣуѣобус оѣиѡднем у Попѡвиѣе (Ба). Вѣнчана његѡва мѣжа са мѡг свѣкра (Зл). Мѡрам да вѣдим са Рѣдомира (ВП 1953). Са мѣжа сам жѣвѣла сѣмо пѣт гѡдина (Ми). Разговѣра с Милѣна (ВП). Знѣ нѣки сѣндук с бѣруѣи (Зл). Дѡѣмо с вѣнац кот кѣѣе (ВП). Ми то жѣто жѣѣемо сас сѣи (ВП). Изрѣламо сас ѣиѡв (ВП). С вѡз смо отѣшли (ВП). Не ѡремо вѣше с ѣлѣг (ВП). Дѡшо с кѡѣа (Ба). Мѣлко лѣкше бѣла вѣрша са кѡѣа (Бу). Бѣо с мѡѣга сѣна у инострѣнство (ВП). С мѡѣга сѣарѣѣга сѣна (ВП). Рѣди с ѡца (ВП). Отѣшла је с мѣжа (ВП). С мѣжа сам лѣпо жѣвѣла (ВП). Сѣчѣ с нѡж (ВП). Рѣни кѣче с лѣба и ѣигѣрицу (Тр). Ѐди с Мѣрка (Тр 1979). Сѣндук с бѣруѣи пѣко (Ба). Вѣди с Јѡвицу (Ви). Дарѣемо се с дукѣи (Ба). Јѣде с каѣику (Тр). Нѣћу да ѣдем ни ја с муѣкѣри (Ми). Јѣ сам ѣшла у Медвѣћу са мѣжа (Бр). С лѣба да га рѣниш (ВП).

Множина

-има: Она се увѣти с ѣдѣѣи (Зл). Пѣрво смо орали са дрвѣним ѣлѣгови-ма (Бу). Сас кѣвама, с волѣвима, с кѡѣима (Зл). Покрѣвало се гѣберима (Бу).

ОП: Пѣрво дѡћу па уговѣрају с родѣѣѣѣи (Стр). Цамбѣси, тѡ су овѣ што ѣду с овѣ камиѡнчѣи (Ба). Разговѣраѡ са Нѣмце (Зл). Па опѣнци граѣени сас кѣѣнчиѣи (ВП). Покрѣвамо се с ѣбѣи (ВП). Напѣнио цѣк с оѣси (ВП).

Именице средњег рода

Једнина

-ем: Штѣ ѣе рѣдимо с деѣѣѣем? (Стр).

-ом: Нѣку вѡду полѣчке ни замѣте с брѣином (Зл). Штѣ ѣемо да рѣдимо с деѣѣѣем? (ВП).

ОП: Покрѣвамо се с ѣѣбе (Ви). Штѣ ѣе рѣдимо с ѣѡ деѣѣе? (ВП). С ѣѡ деѣѣе жѣвѣла (Ми). Ѐшо с кѡла у Јѣгодину (ВП). У јѣтру се причѣстиш са мѣло вѣно (ВП).

Множина

-има: Врли смо на гѣмно са говѣдима (Бу). Плѣло се и ѣрѣѣима (Бу).

-ма: Ѐдемо и сас кѡлма и сас кѣве (ВП).

Именице женског рода

Једнина

-ом: Ђне старе увијају са вџном (Бу). Сејало се маџиџком (Бу).

ОП: Кад си била с моју мајку, ја ћу те повезем (Стр). Ђн се са џрву жџну развџо (Стр). Оженио се с Јелџну (ВП). С џиџику муџу направџо кућу (ВП). Па прџдџмо такџо сас двџ – јџдну кудџџку (ВП). Завлџачимо сас дрџџчу (ВП). Све попџримо сас врџлу вџду (ВП). Ђн се с џрву жџну развџо (Стр). Удџрио ме с џојџгу (ВП). То гџбер сас вџну (Ба). На тојџгу све џдем. Сас џојџгу, без тојџге да мџднем не могу (Ба). Бућа се [крава] с нџгу (Ба). Ёде се дрџги дџн на свџдбе, сас џу фамџлију његџву (Ба). Имџо јџдан са куџџку (Ба). Очиџтиш с коџџку (Зл). Моја мајка ни изџтка сџкње излевџче са вунџцу (ВП).

Множина

-ама: Сас кравама, с волџвима, с коњима (Зл). Ђремо сас кравама (ВП).

-има: Обџла неке цџпеле сас висџкима џиџиџклима (Зл).

ОП: Ту наџше девојке џшле сас маџиџере (Ба). А џни с онџ џџшке побџду по снџг (Зл). Ёдемо сас краве (ВП). Па се сас џе џојџге џграмо (ВП). Осџчџмо дрвџта сас раџье (ВП).

5. Позната особина косовско-ресавског дијалекта да се инструментал с месним предлозима замењује акузативом забележена је и у нашим изворима (изузев у Ивковићевом рукопису, у коме, као што је речено, недостаје поглавље о синтакси). Код Пеце и Милановића налазимо:

Лежџ џод јџсла, енџ га џод врџиџа, над врџиџа нџшто пџше;¹⁹ џод звонџру су то држџли, било сџло свџ џоџи џџму, ми смо џод Морџву, то је џреџи кућу, вџда извџре џоџи џиџџлу.²⁰

Ово је потврђено и нашом грађом:

Вџси над вџџру (Вој). Влџдика је над све џоџдџе (ВП). Провџо је нџћ наџи књџгу (ВП). Лежџи џоџи крџвџиџ (Ба). Седџмо џоџи крџиџку (Вој). Ёне га, седџи џреџи кућу (ВП). Седџели џреџи кафџну (ВП). Стоџи џреџи црџкву (Гр). Седџи мећу дџџу (Ме).

За означавање места или положаја са задње стране нечега бележили смо предлог *иза* с генитивом: Стоџи џза Јџнка. Ёде *иза* женџ. Али: Седџи за сџџџ (Ба).

6. На основу изнете грађе може се закључити да се почетком XX века као доминантан наставак јџднине именица мушког и средњег рода

¹⁹ *Исџо*, стр. 321.

²⁰ *Исџо*, стр. 325.

јавља наставак *-ем*, без обзира на крајњи сугласник основе (*џцем, љуџтем, шћџајем, човџем; цвџем, имањем, вињем, маљем*). Мада га Ивковић наводи као једини, сматрамо, на основу неколиких примера из приповедака, да је постојао и наставак *-ом* и да је дистрибуција наставака била у превирању (у приповеткама налазимо: *сином* али и *стирицом, коњем* али и *лебом*). Не може се знати у коликој мери је био заступљен наставак *-ом*. Верујемо знатно мање од *-ем*, јер га у супротном Ивковић не би сасвим изоставио из одељка о морфологији. У рукопису недостају подаци о конструкцији *с(а(с)) + акузајив*, о чијем постојању сведоче примери из приповедака (*сас мџега ајџа, сас тиог човџа*). Верујемо да бисмо имали бољи увид у то колико је заступљена аналитичка конструкција да је сачувано поглавље о синтакси. Ваља напоменути да је овај крај прилично густо насељаван становницима са подручја аналитичке деклинације²¹, а суседство призренско-тимочког дијалекта несумњиво је доприносило очувању говорних црта њиховог дијалекта.

Пецо и Милановић, који наводе постојање оба наставка код именица мушког и средњег рода (*вџем, злајем, краљем, имањем; вџом, вџлом*), доносе више примера с наставком *-ем* код обеју основа, уз тврдњу да постоји тенденција потискивања наставка *-ом* наставком *-ем*, а да је мање примера са *-ом* недостатак њихове грађе. Биће, заправо, да је у питању био обрнут процес – потискивање наставка *-ем* наставком *-ом*. Закључујемо то не само према Ивковићевим налазима с почетка века већ и по нашој грађи, у којој код старијег становништва, рођеног у првим деценијама XX века, превладава *-ем*.

Дакле, наша грађа с почетка XXI века, као и нешто материјала с краја претходног столећа, показују да је наставак *-ем* код именица мушког и средњег рода обеју основа врло жив код старијег становништва (*са свџрем, шћџајем, са џцем*), док се код млађег прави разлика међу основама (*са џцем* али *са човџом*), што је свакако утицај књижевног језика.

Наставак инструментала једнине именица женског рода (*-ом*), као и наставци инструментала множине сва три рода (*-има* за мушки и средњи односно *-ама* за женски род), који су у складу и са књижевним језиком, непромењени су током целог испитиваног периода (уз појединачне другачије примере – *дџкџорма, кољма, љрућима, шћџклима*).

Почетком XXI века у говору Горње Ресаве, према грађи којом располажемо, врло је раширена аналитичка конструкција – *џпредлог с +*

²¹ Податке о томе налазимо у етнографској студији С. М. Мијатовића, *Ресави*, Српски етнографски зборник XLVI, Насеља и порекло становништва 26, Београд, 1930, стр. 235–236. Овде, нпр., налазимо податак да су из Тимочког краја Ресаву населила 104 рода (у време Карађорђевог устанка), из Врања и Лесковца 25, а из Алексинца 15 родова.

акузатив, која је код средње генерације, као и код млађег нараштаја доминантан вид исказивања инструменталних односа. Старије становништво, како смо рекли, чешће користи инструментал, и то с наставком *-ем*, али ће употребити и аналитичку конструкцију. Инструментал је уобичајен када су у питању фразе и поједини изрази који се често употребљавају: Он тебе славу да слави, *лѣбем* да те рани; *Лѣбем* га раним. Чује се и: Ти мене *лѣбом* да раниш, а, према информацијама с терена, изузетно ретко и: *С лѣба* да га раниш. Забележили смо и: Чѣкај маџо, *дѣшѣм да даѣм* (мада је чешће: *дѣшу да одмѣрим*).

У ситуацијама када се беспредлошки инструментал не може заменити акузативом с предлогом *с*, чува се инструментал или се употребљава, ако то значење дозвољава, нека друга предлошко-падежна синтагма: *Йде љуѣм*; *Йде чѣвек низ љуѣ*. *Пљива низ Морѣву*.

Код свих генерација инструментал уз месне предлоге замењује се акузативом (*ѣред цркву*, *ѣод крушку*).

У односу на оно што налазимо код Пеце и Милановића, можемо рећи да аналитичка конструкција доживљава експанзију, што говори да утицај књижевног језика и није тако велики како то налазе ови аутори. Утицај књижевног језика видљив је у потискивању инструменталног наставка *-ем* наставком *-ом* у примерима типа *чѣвѣкѣм*, *винѣм*. Доминантнији је очито утицај суседног дијалекта и језичка економија, која се огледа и у редукцији других морфолошких средстава (што може бити предмет посебних интересовања), који су утицали да се сачувају па и рашире особине које су у ове крајеве донели становници са призренско-тимочког говорног подручја, који су се на овај терен досељавали у великом броју последњих неколико столећа. Могло би се рећи да су изнети подаци још једно сведочанство о лаганом кретању говора Горње Ресаве ка аналитичком систему.

Rada Stijović

THE INSTRUMENTAL CASE IN THE SPEECH OF UPPER RESAVA
– TRADITION AND INNOVATIONS –

S u m m a r y

Based on the manuscript of Miloš Ivković on the speech of Upper Resava (1911), the monograph *Resavski Govor (The Resava Speech)* by Asim Peco and Branislav Milanović (1968), the materials taped by the

author of this paper in 2012 in Upper Resava and several other sources, this paper traces the status of the instrumental case in the speech of Upper Resava, with particular regard to masculine and neuter nouns. According to the manuscript of M. Ivković, in the instrumental singular of the masculine and neuter genders, the ending *-em* is generalized regardless of the last consonant in the stem (*ðcem, štápem; cvêcem, vínem*). In the folk tales collected in this region by Ivković in the early 20th century, we encounter the examples *sînom, kônjem*, but also *strícom, lëbem*, as well as analytical structures such as *sas tog čovëka*. According to Peco and Milanović, the case ending *-om* is used parallelly with the ending *-em*, while examples such as *sa Milána* or *sa kônja* are not infrequent. The materials collected by the author of this paper show that among elderly population, the instrumental singular forms of masculine and neuter nouns with both types of stems mostly end in *-em* (*sa ðcem, s lëbem*), while the middle and younger generations make distinction between the stems (*s ðcem, s čovëkom*), which reflects the influence of the literary language. According to our material, at the beginning of the 21st century, analytical constructions (*s àutobus, sa mûža*, as well as *pred cřkvu, pod krüšku* etc.) are considerably more frequent than indicated by the earlier sources.